

Het Secretarisambt te Terheyden in de Branding

door

PATER PLACIDUS O.M.Cap.

Al meer dan twintig jaren sleepte zich de Tachtigjarige Oorlog voort; vooral de plaatsen in West Brabant hadden van deze voortdurende druk en inspanning zwaar te lijden. Omdat Terheyden bij Breda, van ouds nauw verbonden was met deze stad een fel omstreden vesting, en wel eens de sleutel van Holland genoemd, moest dit dorp de zeer nadelige gevolgen daarvan ondervinden.

Vanaf 1568 had ook deze plaats jaarlijks de zware contributies (oorlogsschattingen) en graanleveranties van Spaanse zijde te dragen; ná 1572 kwam daarbij nog de zware druk van de Watergeuzen. En wanneer het secretarisambt te Terheyden in 1591 midden in de branding geraakte, verkeerde Terheyden wel in zeer benarde omstandigheden.

I

Het bestuur van Terheyden in de oorlogsjaren.

Terheyden (met Wagenberg) behoorde van ouds burgerlijk zowel als kerkelijk, tot het gebied van Breda. Het kwam echter in 1328 tot een zelfstandig bestaan. Dan gaf hertog Jan II van Brabant, die toen heer was van Stad en Land van Breda, opdracht aan Klaas van Nyspen, schout van Stad en Land van Breda, om in de plaatsen die toen tot het Land van Breda behoorden, een schepenbank en een dingbank op te richten. In elk van deze

plaatsen ook te Terheyden, werden een schout, zeven schepenen en een secretaris aangesteld. De schout die de heer van Breda vertegenwoordigde en de secretaris, werden rechtstreeks door de heer benoemd. De schepenen werden jaarlijks uit een voordracht van dubbeltallen door de heer van Breda gekozen: de eerste van hen was burgemeester of voorzitter van de schepenbank. Later werden er aan het bestuur van Terheyden nog zeven gezwoeren toegevoegd; dit waren gewoonlijk oud-schepenen, die vooral in financiële zaken werden geraadpleegd ¹⁾. Te Breda werden ze tienmannen genoemd. De schout had gewoonlijk een stadhouder (plaatsvervanger) tot zijne beschikking. Evenzo had ook de secretaris voor hulp een substituut; deze kon hem desnoods bij zijn werkzaamheden vervangen. Dan nog stond de schout en de schepenbank een vorster ter beschikking, die vooral als politie dienst deed.

Het bestuur van schout en schepenen strekte zich uit over de vier buurtschappen: Hertel, Terheyden, Schymmer en Wagenberg; Zonzeel had een eigen schepenbank. Hiervan was tot, in het midden der 14e eeuw de heerlijkheid Wagenberg uitgezonderd, die dan rechtstreeks stond onder de hertog van Brabant. Bij de schepenbank te Terheyden behoorde ook een dingbank (rechtbank) voor laag en middelbaar gerecht in civiele zaken. Van een vonnis dezer rechtbank kon men in hoger beroep gaan op de hoofdbank te Breda. Voelde de schepen- of dingbank zich niet in staat een kwestie op te lossen, dan had ze ter raadpleging hofvaart op de schepenbank van Breda. Zaken van hoog gerecht nl. misdaden waarop de doodstraf stond, moest de schepenbank van Terheyden door de schepenbank van Breda laten behandelen; en het vonnis door de drossaard van Stad en Land van Breda of door de schout van Breda, ten uitvoer laten leggen. Alleen Oosterhout en Roosendaal hadden in het Land van Breda het hoog gerecht, konden doodvonnissen uitspreken en uitvoeren ²⁾. De secretaris der schepenbank en dingbank, ook wel schepenklerk genoemd, was in de plaatsen van het Land van Breda evenals elders, gewoonlijk een invloedrijk persoon; en te sterker was deze invloed naarmate de secretaris

een geschikt en ontwikkeld persoon was. Hij vormde met de schout het blijvend element in het plaatselijk bestuur. Toen het secretarisambt te Terheyden midden in de strijd stond, werd deze functie door een ontwikkeld en verdienstelijk ambtenaar waargenomen.

Mr Adriaen Anthonis Belgiaerts was zeker mr in de vrije kunsten; het blijkt niet dat hij licentiaat en advocaat was in de beide rechten. Adriaen Huyghens was zijn substituut. Hij was gehuwd met Maayken dochter van mr Geerit van Berckel. Belgiaerts werd op 14 Januari 1588 door koning Philips II tot secretaris van Terheyden benoemd. Stad en Land van Breda waren in 1581 door Haultepenne voor de koning van Spanje veroverd, en daarmede waren goederen en rechten van prins Willem van Oranje op de koning van Spanje overgegaan; ook het recht om ambtenaren te benoemen. De koning bepaalde dat Belgiaerts de eed had af te leggen voor mr Willem van der Noot, raadsheer in de Raad van Brabant te Brussel. Deze gaf de opdracht daartoe over aan Jan van Wijngaerden, drossaard van Stad en Lande van Breda. En deze belastte tenslotte daarmede zijn stadhouders W. Berchem, voor wie Adriaen Belgiaerts op 28 Januari 1588 de eed aflegde ³).

In de commissiebrief die de koning hierbij verleende, werden de werkzaamheden van de secretaris of schepenklerk der schepenen dingbank omschreven. Hij had toegang tot de vergadering der schepenen; alle akten die vóór de schepenen- en dingbank moesten gepasseerd worden, alle brieven, vonnissen, rekeningen, voorwaarden, obligaties, kontrakten, quitanties etc., moesten door hem opgesteld, geschreven en verzonden worden. Verder zal hij geheel ten dienste staan van het schepencollege. Van zijn ambt zal hij de inkomsten en voordelen ontvangen, zoals tot nu toe gebruikelijk was ⁴). Waarschijnlijk nam de secretaris ook deel aan de twee landsvergaderingen die in het voorjaar en najaar te Breda werden gehouden. Van elke plaats der Baronie of het Land van Breda, verscheen daar de schout met twee schepenen, om over zaken van bestuur en financiën van Stad en Land van Breda te beraadslagen. De secretaris was wel de meest geschikte persoon om op deze ver-

gadering de delegatie van schout en schepenen, van voorlichting te dienen ⁵⁾).

Toen in 1591 moeilijkheden omtrent het secretariaat van Terheyden ontstonden, was de schepenbank van Terheyden uit de volgende personen samengesteld: Adriaen Cornelissen tevens burgemeester, Anthonis Cornelis Christiaens tevens stadhouder van de schout van Terheyden, Anthonis Ghoris Swanaerts, Jaspas Martens van Leyden, Laureys Lenaerts van Bavel, Jan Bouden en Godert Cornelis Lenaerts. Als gezworenen zijn bekend: Andriessen Heyndrick Adriaens, Jan Andriessen Vroen, Lambrecht Snellen oudstadhouder, Anthonis Frans Stappers en Michiel Leeuwens ⁶⁾. Johan Baptista Vogelsanck was in 1591 schout van Terheyden, vertegenwoordiger van prins Maurits die voor zijn broeder Philips Willem, nog in Spanje gevangen gehouden, als heer van Breda optrad. Tevoren in 1566, was Peter van den Bogaerde, die te Breda woonde, schout van Terheyden; hij liet hier zijn werkzaamheden door een stadhouder waarnemen. Maar in 1568 werd hij met vele anderen door Alva uit Stad en Land van Breda verbannen. Alva stelde daarna Loys Salomons als schout van Terheyden aan. Deze werd in 1572 door de Watergeuzen van Marinus Brand uit Gorkum gevangen genomen; in hetzelfde jaar namen ze ook Lenaert van Boischot, schout en kastelein van Oosterhout, gevangen. Deze werd ondanks vele pogingen om hem vrij te kopen, te Gorkum ter dood gebracht; Salomons echter werd tegen een losprijs door Brand vrijgelaten. Ten gevolge van de Pacificatie van Gent, kreeg prins Willem van Oranje in 1576 zijn goederen en rechten terug. Van den Bogaerde werd weer schout van Terheyden. Hij stierf echter al in 1577; dan werd Gilbert van Est, één der vier secretarissen van de Prins van Oranje, tot voogd over zijn minderjarige kinderen aangesteld. Waarschijnlijk werd Vogelsanck in 1577 door de Prins van Oranje tot schout van Terheyden benoemd.

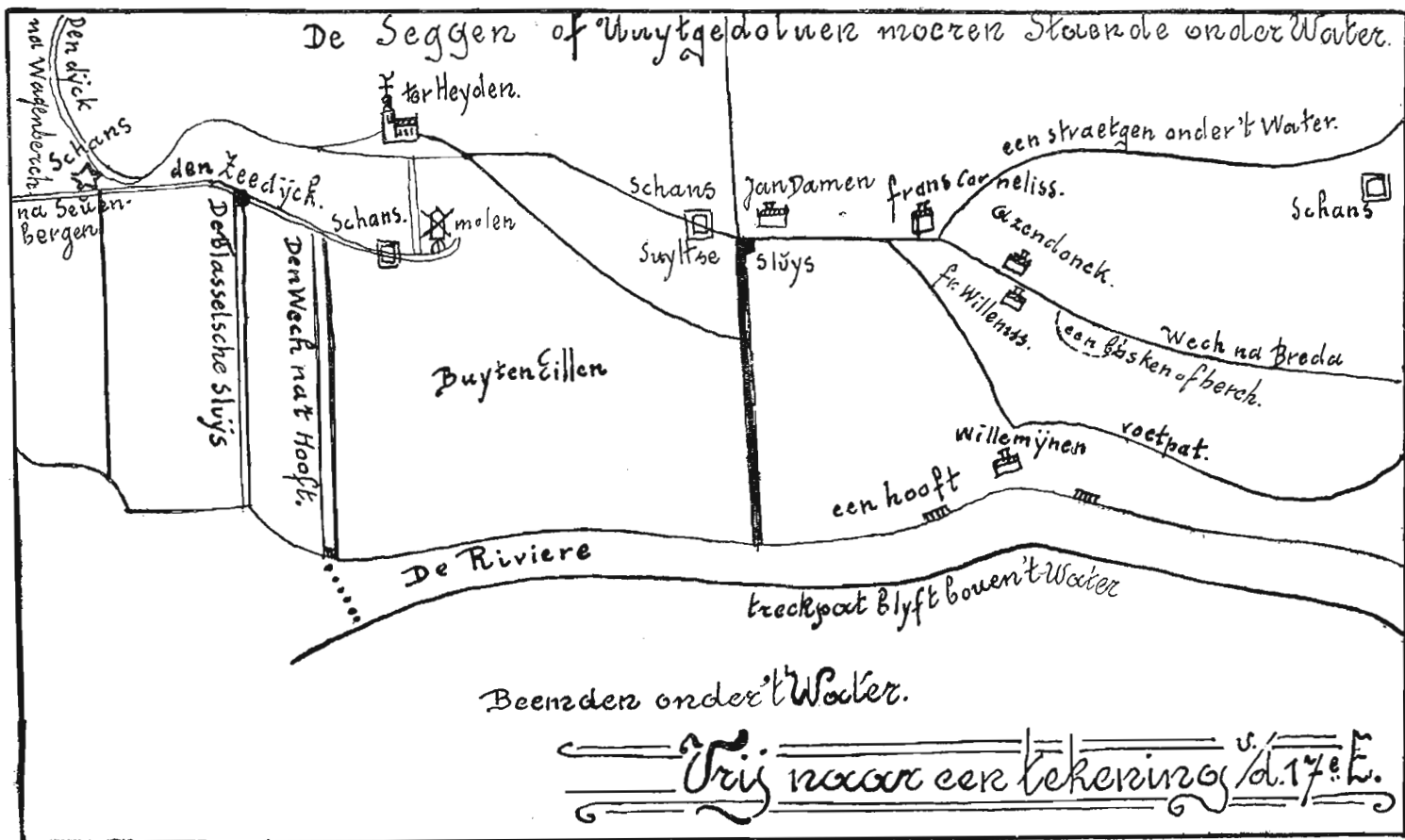
Johan Baptista Vogelsanck was griffier van de raad en rekenkamer van de Prins van Oranje te Breda, en was de politiek van de Prins van Oranje zeer toegedaan. Hij liet zijn werkzaamheden te Terheyden door een vertrouwensman als stadhouder waarnemen,

terwijl hij te Breda woonde, en daar zijn werkzaamheden verrichtte. Vogelsanck speelde vóór en ná 1568 te Breda een belangrijke rol in de strijd tegen Spanje. Hij wist zich echter tijdens het bestuur van Alva en Requesens te handhaven. In de periode van 1577-1581 was hij de grote steun van dr. Basius, die op last van de Prins van Oranje achter de schermen, te Breda de politiek van de Religievrede leidde. Maar ná de Furie van Haultepenne in 1581, werd Vogelsanck in Januari 1582 met vele anderen uitgesloten van het algemeen pardon dat door Alexander Farnese, hertog van Parma, kapitein en gouverneur generaal in de Nederlanden, aan de stad Breda werd geschonken. Aan Vogelsanck werd het verblijf in Stad en Land van Breda ontzegd ⁷⁾. En nu treft men in 1588 te Terheyden als schout aan mr. Adriaen van Eynde, door Parma ná het ontslag aan Vogelsanck aangesteld ⁸⁾. Deze schout was ook rentmeester van vrouwe Fugger.

II

De strijd om het secretarisambt te Terheyden.

In de nacht van 3 op 4 Maart 1590 overrompelde Heraugièrre op last van prins Maurits de vesting Breda. Het turfschip waarmee hij het Spaanse garnizoen verraste, was langs Terheyden naar Breda gevaren. De Spaanse militaire autoriteiten hadden verzuimd, deze toegangsweg naar Breda te versperren. Want sinds 1589 was de vesting Geertruidenberg weer in Spaanse handen; en zo kon Spanje van deze vesting uit, de wijde omtrek beheersen, en prins Maurits verhinderen om zijn soldaten uit het fort Noordam en uit Zevenbergen naar Breda te brengen. De overrompeling van Breda was voor de hertog van Parma een zware slag. In 1581 mocht hij van koning Philips nog een bijzondere gelukwens ontvangen, omdat hij toen Breda, de stad van Oranje, veroverd had.

Door de bezetting van Breda in 1590 dreigde het gehele Spaanse verdedigingsstelsel in West-Brabant ineen te storten. Bergen op Zoom was al sinds 1579 vast in Staatse handen; het eiland van Klundert en Zevenbergen eveneens. Parma zond een leger van 4000 man onder bevel van de graaf van Mansfelt, om Breda te heroveren. Daarom werd Geertruidenberg nog meer versterkt, werden versterkingen gelegd te Teteringen, Oosterhout, Dongen en vooral te Terheyden. Hier had Heraugière, de militaire gouverneur van Breda, tevoren de kerk tot een fort laten inrichten. De graaf van Mansfelt die Terheyden op Heraugière heroverd had, liet daarna bij de Mark te Terheyden een sterke schans bouwen, met een brug over de Mark. Deze is later de Kleine Schans genoemd, ter onderscheiding van de Grote Schans ook wel Spinolaschans geheten, die in 1639 tussen Terheyden en Breda werd aangelegd. Op de kerk van Terheyden richtte Van Mansfelt een uitkijkpost in; door onvoorzichtigheid met een lont, werd deze kerk in 1590 grotendeels door brand vernield. De schans te Terheyden sloot voor het Staatse garnizoen te Breda te land en te water de toegang naar het Noord Westen af. Van Mansfelt veroverde Zevenbergen; maar zijn aanval op het fort Noordam op het eiland van Klundert gelegen, mislukte. Aanvallen van Heraugière op de schans te Terheyden bleven niet uit; op 10 Juli 1590 werd ze door hem veroverd en verwoest. Weer kwam ze in Spaanse handen, en ze werd weer hersteld. In 1591 was ze nog in Spaanse handen ⁹⁾.

Te Geertruidenberg was op 2 Augustus 1590 de heer van Waterdijck tot Spaans militair gouverneur dezer vesting benoemd. Hier lag reeds een vendel Walen van het regiment van de markies van Warenbon, onder bevel van kapitein Maisières. Begin September 1590 lag kapitein Van Waterdijck met zijn vendel Duitsers te Terheyden. Maisières was niet gesteld op zijn komst. Waarom? Op 7 September trad hij echter als militair gouverneur van Geertruidenberg op. Evenals de gouverneur van Breda, deed hij zoveel mogelijk zijn macht gelden op de plaatsen in het Land van Breda. Deze plaatsen lagen open en meestal onverdedigd, en werden door

beide partijen voortdurend onder druk gehouden en geplunderd. Dit lot deelde ook Terheyden, temeer omdat Vogelsanck daar weer in naam van prins Maurits gezag uitoefende ¹⁰).

De heer van Waterdijck behoorde tot het geslacht van de heren van Glymes; zijn volledige naam is Dismas van Bergen heer van Waterdijck. Hij was een kleinzoon van Dismas van Bergen, een bastaardzoon van Jan II van Glymes heer van Bergen op Zoom, ook Jan metten Lippen genoemd. Jan van Bergen, vader van de heer Van Waterdijck, was president van den Grote Raad te Mechelen ¹¹). De heer van Waterdijck bekleedde tevoren enige belangrijke functies aan het hof van koning Philips II, en sinds 1590 was hij kapitein van een vendel Duitsers van het regiment van de graaf van Mansfelt ¹²).

Op 1 Juni 1591 werd Jacques Conincx, klerk op de secretarie te Geertruidenberg, door Parma tot secretaris benoemd der schepen- en dingbank te Terheyden. Hij legde in handen van de heer van Waterdijck, die ook als drossaard van Stad en Land van Breda optrad, de eed af, om het secretariaat te kunnen aanvaarden ¹³). Begrijpelijkerwijze veroorzaakte dit te Terheyden een hele consternatie; daar was geen vacature, en Belgiaerts was immers in 1588 door de Raad van Brabant te Brussel in naam des konings als secretaris van Terheyden benoemd en beëdigd.

Belgiaerts zond nu een rekest aan Parma, waarin hij mededeelde dat hij al bijna vier jaren lang tot grote tevredenheid van de burgemeesters, schepenen en gezworenen van Terheyden zijn ambt had waargenomen en zich, naar getuigenis van de pastoor, als een goed katholiek had gedragen ¹⁴). Bij zijn rekest voegde hij een verklaring van 21 September 1591, waarin de stadhouder van de schout, de burgemeester, schepenen en gezworenen aan Parma mededeelden, dat Belgiaerts zijn ambt als secretaris uitstekend en deskundig, al bijna vier jaren lang had uitgeoefend. Hij behoorde tot de gegoede inwoners van Terheyden; hij sprak ook goed de Franse en Spaanse talen. Nog brachten ze naar voren, dat hij in zeer moeilijke omstandigheden, waarin Terheyden tengevolge van

zijn ligging verkeerde, bij de onderhandelingen met de legerautoriteiten, aan het bestuur van Terheyden grote diensten bewezen had. Wellicht duiden ze ook op het geval, dat Belgiaerts in 1590 van Parma voor Terheyden vermindering van contributie (oorlogsschatting) verkreeg. Want in 1591 beriepen zich de inwoners van Made en Drimmelen o.a. ook op Terheyden om verlaging van contributie voor zich te verkrijgen ¹⁵). Belgiaerts had eveneens succes met de verwijdering van enige gevaarlijke personen uit Terheyden. Bij de bevolking stond hij in hoog aanzien. En om al deze redenen drong het bestuur van Terheyden er bij Parma krachtig op aan, om Belgiaerts in zijn ambt te handhaven. Hij had zich in zijn functie korrekt gedragen ¹⁶).

Niet minder gunstig was de getuigenis van Petrus Michielssen, vicecureyt van de kerk van Terheyden. Terheyden was in 1591 nog geen afzonderlijke parochie; het was een gedeelte der parochie Breda met een hulpkerk, en werd vanuit Breda door een vicecureyt of onderpastoor bediend. De vicecureyt van Terheyden verklaarde eveneens op 21 September 1591, dat Belgiaerts zich steeds als goed katholiek had gedragen, en als zodanig bekend stond; in geen enkel opzicht was hij van de katholieke leer afgeweken ¹⁷).

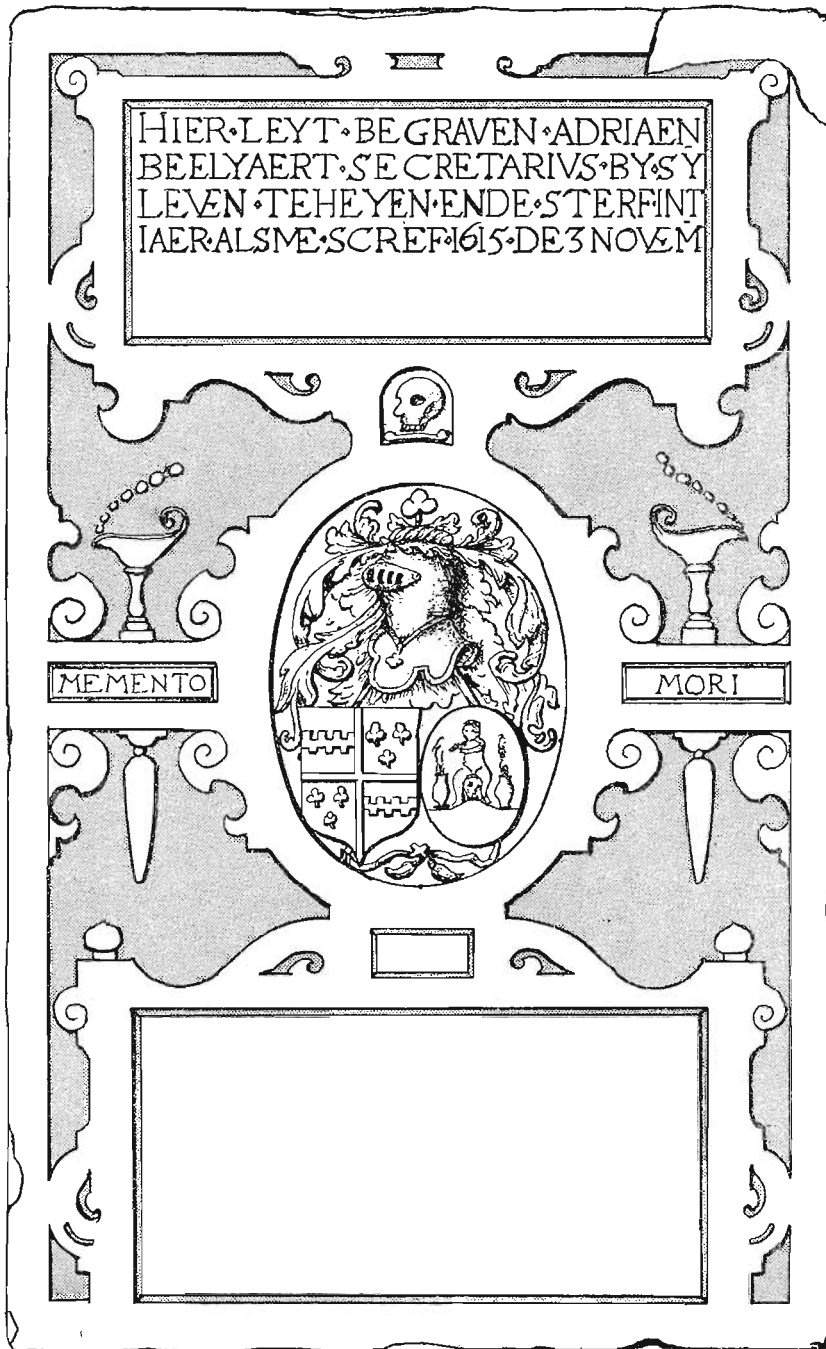
Deze getuigenissen misten hun uitwerking niet. Op 12 Nov. 1591 bevestigde Parma Belgiaerts in zijn functie; en niet Conincx, maar Belgiaerts komt ná 1591 in de vestbrieven van Terheyden herhaaldelijk als secretaris voor ¹⁸).

Welke bedoeling kan er bij de heer Van Waterdijck hebben voorgezeten, om Conincx als secretaris van Terheyden te benoemen en Belgiaerts dáár op zij te schuiven? Heeft hij mogelijk Belgiaerts tijdens zijn verblijf te Terheyden leren kennen, en hem te zelfstandig, niet handelbaar genoeg gevonden? Wenste Van Waterdijck dat Terheyden bij Geertruidenberg zou aanleunen en bij deze stad bescherming zou zoeken? Zo vroegen in 1591 verscheidene dorpen in de Langstraat o.a. Raamsdonk, Waspik, Besoyen, Capelle en Sprang bescherming bij de militaire gouverneur van Geertruidenberg, tegen het optreden der soldaten van Heraugièrre uit Breda ¹⁹). Voor Terheyden, zo dicht bij Breda en zo nauw

met deze stad verbonden, lag de situatie wel wat anders dan voor de dorpen van de Langstraat.

Belgiaerts bracht in zijn rekest aan Parma naar voren, dat men voorgaf dat zijn aanstellingsbrief van 1588 niet meer geldig zou zijn; omdat de functie van secretaris van Terheyden ter beschikking van de heer van Breda, nu gekonfiskeerd was, en dat de benoeming door Parma als gouverneur en kapitein-generaal der Nederlanden, in naam des konings had te geschieden. Maar reeds in Januari 1582 waren de goederen en rechten van prins Willem van Oranje in Stad en Land van Breda gekonfiskeerd ten gunste van de koning van Spanje; en deze had Belgiaerts op 14 Januari 1588 tot secretaris of schepenkerk van Terheyden benoemd. In de getuigenissen over Belgiaerts werd wel naar voren gebracht dat hij zijn functie goed behartigde, dat hij van onverdachte katholiciteit was; maar het valt wel op dat van uitgesproken trouw aan de zaak van Spanje geen melding werd gemaakt, zoals in aanbevelingsbrieven van deze tijd dikwijls naar voren werd gebracht. Parma, de geniale veldheer maar ook buitengewoon diplomaat, liet de situatie te Terheyden zoals ze was; door de afzetting van Belgiaerts als secretaris, zou hij geheel het katholieke bestuur van Terheyden tegen zich krijgen. Tevoren was Parma reeds elders soepel te werk gegaan; o.a. wanneer Corn. Gobbincx in 1582 en 1583 op advies van de Spaanse Geheime Raad te Brussel en van de bisschoppen Lindanus en Van Strijen van zijn pastoraat van Breda moest ontheven worden, dan stelde zich de katholieke magistraat van Breda achter pastoor Gobbincx, en kwam op voor zijn onverdachte katholiciteit. Parma liet Gobbincx het pastoraat van Breda en schonk hem later op zijn verzoek nog een kanunniksprebende, ofschoon bekend was dat pastoor Gobbincx in zijn hart een aanhanger was van de politiek van de Prins van Oranje.

Beide oorlogspartijen legden vanuit Breda en Geertruidenberg een zware economische druk op het Land van Breda; dit bleef voortduren tot 1593, toen prins Maurits ná de dood van Parma (December 1592) Geertruidenberg veroverde. Maar naast de strijd met de wapenen, trachtte Parma ook door reconciliatie (ver-

Grafsteen van Adriaen Belgiaerts in de Grote Kerk te Breda.
 Naar een tekening van C. D. Bakker in het Gemeente-archief.

zoening) met de katholieke kerk en met de koning van Spanje, onder de bewoners van Stad en Land van Breda onopvallend zijn politieke invloed uit te breiden. Ná zijn dood zette men deze politiek voort. Zo werd in 1593 Adriaen Anthonis Adriaens uit Terheyden, die enige tijd aan de zijde der rebellen (geuzen) had gediend, op advies van Petrus Michielssen, vicecureyt van Terheyden, en van Adriaen Huyghens, substituut van secretaris Belgiaerts, met de katholieke kerk en met Spanje gereconcilieerd ²⁰). Deze politiek van reconciliatie, door Parma ingeluid, bleef Spanje bij het voortduren van de oorlogstoestand, tijdens de regering van de aartshertogen Albert en Isabella voortzetten. Nog in 1606, drie jaren vóór het Twaalfjarig Bestand, gelastte prins Maurits de drossaard, de schout en de magistraat van Breda, om maatregelen te nemen tegen die burgers die zonder verlof uit de stad Breda vertrekken, om zich in het Land of Baronie van Breda te vestigen en zich dáár reconciliëren met de vijand (Spanje); en hij voegde eraan toe dat dit gebeurde tot grote schade van Stad en Land van Breda ²¹).

Zover men kan nagaan, heeft mr. Adriaen Belgiaerts ná 1591 bij de uitoefening van zijn functie verder geen grote moeilijkheden ondervonden. En nadat prins Maurits in 1593 Geertruidenberg bezet had, werd de toestand in Terheyden ook rustiger; te meer omdat de Prins met succes de plunderingen van zijn troepen tegen ging. Hij had een goede krijgstucht onder zijne soldaten. In deze tijd kocht Belgiaerts in het gebied van Terheyden verscheidene eigendommen; hieruit blijkt wel dat hij allerminst aan kapitaalkracht had ingeboet. Ook trad hij meermalen voor het bestuur van Terheyden en voor particulieren, als zaakwaarnemer op. Van 1606 tot 1613 zat hij zelfs in schepenbank van Terheyden, terwijl hij het secretarisambt bleef waarnemen ²²).

Mr. Adriaen Belgiaerts stierf op 3 November 1615. Hij werd in de O.L. Vrouwe- of Grote Kerk van Breda begraven. Toen lag de katholieke kerk van Terheyden in puin. Een mooie renaissancegrafsteen dekt zijn graf; hierop is het wapen van Belgiaerts en van zijn vrouw Maayken van Berckel aangebracht ²³). Dit wapen van Belgiaerts wijkt af van het wapen, dat de familie Belgiaerts

uit Gilze afkomstig, in 1457 bezit. Dit wapen heeft in 't bovendeele van het schild een antieke ploeg; in 't onderdeel een dwarsliggende figuur, die op een bootshaak naar rechts gericht, gelijk²⁴).

Na het afsterven van Belgiaerts ontstonden er echter moeilijkheden. Bij deze gelegenheid werden nl. naar voren gebracht „acten en pretensien die het dorp Terheyden in den Lande van Breda, is hebbende op en tegens het sterfhuys en de erfgenamen van wijlen meester Adriaen Belgiaerts saliger, bij sijn leven secretaris in deselve dorpe, bij schouteth ende wethouders aldaer bij geschrifte in 't cortte doen stellen, omme dese aengaende te comen in communicatie van accorde met de erfgenamen”²⁵). Hoe de moeilijkheden tot oplossing zijn gebracht, hebben we niet kunnen achterhalen.

BIJLAGE A.

1588—Januari 14. *Koning Philips II benoemt Adriaen Belgiaerts tot schepenclerk of secretaris van Terheyden en geeft hem de volgende commissie.*

Philips etc. allen denghenen die dese onse brieven sullen sien ofte hooren lesen, saluyt. **Doen te weten** dat wij om 't goet rapport ende aenbrengen ons gedaen van de persoon van Adriaen Belgiaerts ende van sijnder waerheydt, in 't stuck van scepenclerschap denselven volcoemelijcken betrouwende sijnder wijsheydt, ernsticheydt ende rechtverdictheydt, hebben onthouden, gestelt gemaectt ende gecommiteert, onthouden, stellen, maecken ende commiteeren bij desen onsen brieven scepenclercs des dorps ende dingbancke van Terheyden in onsen Lande van Breda, gevende denselven volcoemen macht, autoriteydt ende sunderlinghe bevel 't selve officie wel ende getrouwelyck te exerceren ende te bedienen, acces totte scepenvergaderinghe, allerhande acten, brieven, vonnissen, reeckeningen, voorwaerden, obligatien, contracten ende quitancien, die voor de scepenen des voors dorps ende dingbanck worden ende behooren gepasseerd te worden, te maecken, schrijven ende depascheren. Ende voorts alles mee te doene dat een goet ende getrouwe scepenclerc van Terheyden schuldig is ende behoort te doene, tot alsulcken eere, baten, proffijten, emolumenten, exemptyen, liberteyten ende vrijheden als daertoe staen ende behooren; ende alsulcken als andere sijne voorsaeten in officye genoten ende gebreyckt hebben. Van alle hetwelck alsoo wel ende getrouwelyck te doene, die voors Adriaen Beliaerts gehouden wordt den behoerlycken eedt te doene, in handen van onsen lieven ende getrouwen mr Willem van der Noot eerste raedt ordinaris ende houdende die plaetse van onsen cancelier van Brabant, denwelcken wij daertoe gecommiteert hebbenden ende committeren bij desen; ontbieden daeromme ende bevelen onsen lieven ende getrouwe cancelier ende luyden van onsen raede geordineert in Brabant, den drossaet ons s'Lants van Breda, schouteth, borgemeesteren, sce-

penen ende gemeene ingestenen des voors dorps van Terheyden ende alle anderen, dyen dat eenicsins aengaen sal moegen, dat sij den voors Adriaen Beliaerts gedaen hebbende den voors eedt, houden ende kennen voor scepenclerck des voors dorps van Terheyden, ende hen t'selve offitie payselycken ende vredeycken doen ende laten genieten ende gebruycken. sonder hem daerinne te doen of te laeten geschieden eenighen stoot, letsel ofte moeynisse ter contrarien. Want ons alsoo gelieft. Ende des t'oirconden hebben wij onsen segel hieraen doen hanghen. Gegeven in onser stadt van Bruessel den XIII January in 't jaer ons Heeren duysent vijffhondert achtentachtich; van onsen rijcken te weten, van Napels en Jherusalem het XXXV, van Castilien, Arragon, Sicilyen en de andere het XXXIII, ende van Portugal het negenste. Op te plycke stont geschreven: Bij den coninck. Ende was onderteekent: G. Berchem. Ende met een grooten segel in roode wassche ende dobele steyrtten van franchijn uythanghende, gesegelt. Op te rugge van dese stont geschreven aldus: Op huyden den XXVIII January XVc achtentachtich heeft Adriaen Beliaerts in het witte van desen genoempt, den behoyrlycken ende gewoonlycken eedt van getrouwicheyt gedaen op 't wel bedienen van 't scepenclerschap des dorps van de Heyden, volgende den inhouden van desen tegenwoordige commissie, in handen van mij als ondergeschreven als stadhouder van mijn heere den drossaet de stadt ende s'lants van Breda, daertoe specialyck gecommiteert bij seeckere apostille, gestelt op des voors Adriaen Beliaerts requeste den hove van Brabant gepresenteert, in date den XVIII January 1588. Onderteekent: W. Berchem. Ende was onderteekent: Buycx.

Onder stont: Gecollationneert dese copie aen sijn originael, geschreven in parchemin, van date besegelt, ondergeteekent ende op te rugge beschreven alsvore, ende daermede bevonden concluderende, bij mij substituuyt van den secretaris tot Breda ende oock openbaer notaris, ondergeteekent: A. Dyrven.

Brussel Algemeen Rijks-Archief Papiers d'état et de l'audience 1820.

BIJLAGE B.

1591—September—21. De stadhouder (van de schout), schepenen en de gezworenen van Terheyden leggen een gunstige getuigenis af, aangaande Adriaen Beliaerts, als schepenclerk of secretaris te Terheyden.

Allen denghenen die dese onse letteren bij certificatie sullen worden gethoont, saluyt. Wij stadhouder, schepenen ende gesworens Terheyden, doen condt ende kennelyck eenen yegelycken, certificeren ten ernstigen versuecke van Adriaen Beliaerts secretaris Terheyden voors aen ons gedaen, voor de gerechte waerheyt, hoe dat de voors Beliaerts volgende seeckere geimpetreerde brieven van commissie van mijnheere den cancelier van Brabant, het officium van de secretarye omtrent die vier jaeren wel ende erlycken bedient heeft, hem draegende ende houdende goet pertinent register, als een goet secretaris ofte dienaer van een gemeente schuldich is ende behoort te doene. Verclaeren noch boven 't gene voors. is den voors Beliaerts seer vroom, bequaem ende genouchsaem gequalificeert totte voors officium te sijne, Naerdyen deselve oock is spreekende sijne Spaensche ende Fransoysche taele, oyck seer vele gegoyt ende geerfft in onsen dorpe, mitsgaeders hen als een goet ingestene gedragen; jae dat meer is, het dorp in sijne swaericheden ende concurrentien hen overcomen, altoos gepresenteert ende daermede vele inconvenienten van quaede, ordre van de soldaten geschut. Oick onsen dorpen in het deboucheren van eenige personen, ende veele andere saecken groote diensten gedaen. Door welcke cause van goede feyten ende nieuwe faeme ende geruchte, wij regeerders voorgenoemdt wel begeiren ende oick versoecken, dat de voors Beliaerts in het bedienen van sijn officium mach persevereren ende gecontinueert worden als voren. Alsoo wij op ten voors Beliaerts in het groote ofte cleen nyet en weten te seggen, dat hij sijn voors officium soude moegen hebben enigsins misbruyckt. Ende wat men de waerheyt schuldich is ende behoirt getuygenisse te geven, sonderlinghe des versocht sijnde, soo hebben

wij stadhouder, schepenen ende gesworens respectieve deses met
onsen eygen handt onderteeckent, datum deses XXI Sept. 1591.
Geteekend: Henyndrick Adriaen Antoenis Cornelis Christiaens
merck * gesworen Stadhouder ende schepen
Jan Adriaens Adriaen Cornelissen
Vroen gesworen borghemeester
Lambrecht Snellen bij mij Lauwereys Lenaerts
Oud Stadhouder Terheyden schepen
Anthoenis Frans Jaspar M Mertens
Stappers gesworen hantmerck schepen
Michiel Leuwens bij mij Jan Bouwen
als gesworen. Andriessche schepen.

Brussel ARA Papiers d'état et de l'audience 1820.

BIJLAGE C.

*1591—September 21. Petrus Michielsen vicecureyt van Terheyden
geeft een zeer gunstige getuigenis over de katholiciteit van
Adrianus Antonis Belgiaerts secretaris van Terheyden.*

Ego subscriptus in fide suscepti sacerdotii sancti affirmo et
testor Adrianum Antonii Belgaers secretarium valde laudabiliter in
Heydis vixisse ac semper fuisse boni nominis ac famae laudabilis,
neque ab ecclesiae romanae catholicae et orthodoxae placitis et
decretis nunquam hie declinasse aut deviasse, quin potius in
apostolica religione et antqua fide constantem et hactenus perse-
verantem, adeo ut ne levis pomusculi de haereseos macula fuerit
suspectus. Quare cum praenominatus secretarius hactenus catholi-
cus bonus et probus, rogamus omnes in Domino obnixè ut eum pro
tali etiam suscipere dignentur. Quod attestor subscriptione proprii
nominis.

Actum in Heydis 21 Septembris anno 1591.

Getekend: Petrus Michaëlis pastor in Heydis.

Brussel ARA Papiers d'état et de l'audience 1820.

BIJLAGE D.

1591—November 12. *Op verzoek van Adriaen Ant. Belgiaerts bevestigt Parma kapitein en gouverneur generaal der Nederlanden, hem in het secretarisambt van Terheyden.*

A Son Alteze.

Remonstre en toute humilite Adrien Belartz clercq ou secretaire du villaige de Terheyden territoire de Breda. Comme il soit que led remonstrant passe quatre annees ayant en vertu de certaines lettres patentes, impetrees au conseil en Brabant dont la copie autentique va cy-joincte obtenu l'estat susd. Il l'auroit tousjours bien et devement administre au grand contentement des bourgemestres, eschevins, jurez et aultres inhabitans dud villaige comme il appert par certain attestation cy-attachee. S'estant aussi led remonstrant tousjours comporte quant a la religion fort catholiquement, sans oucques avoir este atteint d'aucune heresie selonque le pastor dud villaige a aussi tesmoigne. Et comme led remonstrant auroit puis nagueres entendu que la patente par luy impetree en la chancellerie de Brabant, ne seroit bastante ou du moins suffisans assez; pour luy asseurer de son estat susdit, a cause que tels et semblables offices devoluz par droict de confiscation a sa majeste, doibvent estre conferez par Votre Alteze. Il supplie partant tres humblement qu'il plaise a icelle par apostille marginale conformer et agreer la patente susd, ou luy faire despescher aultre en tel cas pertinent Si fera etc.

Apostille. Fiat acte d'aggregation de ceste greffe. Faict a Bruxelles le 12 Novembre 1591.

Brussel ARA Papiers d'état et de l'audience 1820.

AANTEKENINGEN

- 1) Th. E. van Goor *Beschrijving der Stad en Lande van Breda 1744* 's-Gravenhage 355,449.
- 2) Van Goor o.c. 355.
- 3) Vrije Kunsten (Artes liberales); dit was in de Middeleeuwen een systeem van zeven schoolwetenschappen: nl. het trivium (grammatica,

rhetorica, dialectica) en quadrivium (geometrica, musica, arithmetica astronomia). Het was een voorbereiding voor de studie in de rechten. Breda Gemeentearchief 641; Brussel Algemeen Rijksarchief Papiers d'état et de l'audience 1820 bijlage A.

- 4) Brussel ARA o.c. 1820 bijlage A.
- 5) Van Goor o.c. 355.
- 6) Brussel ARA o.c. 1820 bijlage B; Breda GA 639 f. 147 vv;
- 7) Breda GA 639 f 147; Van Goor o.c. 150.
- 8) Breda GA 639 f 24 v, 82, 129.
- 9) F. F. X. Cerutti Breda en de Spaanse versterkingen bij Terheyden in *Taxandria* 43 jg (1939) 169 vv; Den Bosch RA coll Cuypers van Velth. 190.
- 10) Den Bosch RA coll Cuypers Van Velth 190.
- 11) C. J. F. Sloomans Jan metten Lippen, zijn familie en zijn stad 1945 Rotterdam—Antwerpen 69; S. van Leeuwen *Batavia illustrata 1685 's-Gravenhage 1480*; C. J. Mollenberg *Onuitgegeven Bronnen voor de geschiedenis van Geertruidenberg 1899 57 vv.*
- 12) Den Bosch RA coll Cuypers van Velth. 190.
- 13) Brussel ARA o.c. 1821.
- 14) Brussel ARA o.c. 1820 bijlage D.
- 15) Brussel ARA o.c. 1819.
- 16) Brussel ARA o.c. 1820 bijlage B.
- 17) Brussel ARA o.c. 1820 bijlage C.
- 18) Brussel ARA o.c. 1820 bijlage D; Breda GA 639 f 167.
- 19) Brussel ARA o.c. 1819.
- 20) Brussel ARA o.c. 1842.
- 21) Breda GA 2217.
- 22) Breda GA 639 f 139, 143, 144, 152, 167, 211; 640 f 87, 91v, 92.
- 23) *Sinte Geertruydsbronne* 15 jg (1938) 157.
- 24) G. C. A. Juten *Cartularium van het Begijnhof van Breda 1910 88*; *Tax.* XVI 49.
- 25) Terheyden Gemeentearchief Oud Archief.